

Co wiesz o presokratykach?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Schemat](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Co wiesz o presokratykach?

Akademia w Atenach

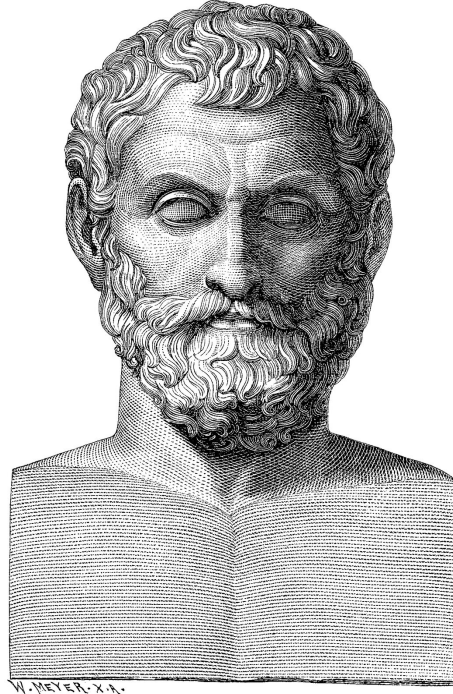
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Presokratykami nazywamy filozofów, którzy działali przed Sokratesem. Jest to umowny podział, ale ma swoje uzasadnienie. W swoim pierwszym okresie filozofia skoncentrowana była na zagadnieniach związanych z przyrodą. Sokratesa uznaje się często za tego filozofa, który dokonał swoistego przełomu, odchodząc od filozofii przyrody i skupiając się na człowieku – a w konsekwencji, przede wszystkim na etyce. W tej lekcji możesz przypomnieć sobie najważniejsze informacje o presokratykach, a swoją wiedzę sprawdzisz za pomocą quizu.

Twoje cele

- Uporządkujesz wiedzę dotyczącą presokratyków.
- Powiążesz imiona greckich filozofów przyrody z głoszonymi przez nich poglądami.
- Scharakteryzujesz podstawowe pojęcia z zakresu filozofii przyrody, ontologii i metafizyki.

Tales

Tales, ilustracja autorstwa Wilhelma Meyera

Źródło: Ernst Wallis et al, 1875, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Niewiele zachowało się o nim informacji, a te, które posiadamy, uchodzą za dość niepewne. Żył w czasach Solona (ok. 635–ok. 560), ateńskiego męża stanu i poety, oraz Krezusa, ostatniego króla Lidii, słynącego z bogactw. Lata życia Talesa przypadały zatem na okres od ok. 624 r. p.n.e. do ok. 547 r. p.n.e. Był politykiem, zaliczanym podobnie jak Solon do grona siedmiu mędrców greckich, ponadto inżynierem, matematykiem, astronomem, kupcem, a także podróżnikiem. Za pierwszego filozofa został uznany przez Arystotelesa. Tales pytał o pochodzenie świata i o to, co jest jego tworzywem. Uważał, że „wszystko jest wodą”. To znaczy, wszystko, co istnieje, pochodzi z wody i z wody się składa. Wskazywał tym samym na wodę jako prapoczątek i pratorazynę świata. Tales wyrażał przekonanie, że cały świat, jak też każdy z jego elementów, posiada duszę. Jest w ciągłym ruchu i podlega nieustannym zmianom. Ruch oznaczał życie. Dowodem na to, że wszystko jest ożywione, był przykład magnesu i bursztynu. Taki pogląd, wyznawany zresztą przez wielu starożytnych greckich filozofów, wedle którego całej materii przypisuje się życie, nosi nazwę [hylozoizmu](#). Zasługa Talesa polegała na tym, że zainicjował myślenie filozoficzne, próbujące znaleźć wytłumaczenie dla zjawisk zachodzących w przyrodzie, bez odwoływania się do mitologii. Postawił pytania, do których nawiązali kolejni przedstawiciele jońskiej filozofii przyrody.

Anaksymander

Anaksymenes

Heraklit
Parmenides
Pitagoras
Empodokles
Anaksagoras
Demokryt

Słownik

arché

(gr. ἀρχή – początek, zasada, podstawa) termin wprowadzony do filozofii najprawdopodobniej przez Anaksymandra z Miletu, oznaczający źródło, początek, prapoczątek, przyczynę (głównie materialną) całości bytu, budulec rzeczywistości, ale jednocześnie niezmienną zasadę (naturę) istnienia; wokół problemu arché koncentrował się początkowy okres rozwoju starożytnej filozofii greckiej, od Talesa po Arystotelesa

atom

(gr. átomos – niepodzielny) niezniszczalny i wieczny byt opisany przez Leucypa; atomów jest nieskończenie wiele, mają zróżnicowane kształty

dedukcja

(łac. deductio – wyprowadzenie) rozumowanie, które polega na wyprowadzaniu wniosków z przesłanek, które zostały uznane za prawdziwe; w takiej sytuacji również wnioski muszą być prawdziwe

hylozoizm

(gr. hylē – materia, zōē – życie) koncepcja filozoficzna, według której ruch i życie są nieodłączne od materii

logos

(gr. logos – słowo, rozum, nauka) rozum, zasada porządkowania, prawo rządzące rzeczywistością; do filozofii greckiej pojęcie logosu wprowadził Heraklit z Efezu, u którego wyrażało ono niezmienną związków i stosunków zachodzących wśród powszechnej zmienności rzeczy oraz podmiotową zdolność poznawczą, wynikającą z uczestnictwa rozumu jednostki w rozumie kosmicznym

metempsychoza

(gr. metempsychosis – wędrówka dusz) religijna koncepcja wędrówki dusz przez kolejne wcielenia. Po śmierci ciała dusza wciela się w inny byt fizyczny

monizm

(gr. mónos – jedyny, sam) w ontologii: pogląd mówiący, że istnieje tylko jedna substancja, np. materia (monizm materialistyczny) lub duch (monizm spirytualistyczny).

Przedstawiciele monizmu materialistycznego to m.in. Heraklit z Efezu, Anaksymander, Anaksymenes, Leucyp, Demokryt. Moniści spirytualistyczni: m.in. Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling i Georg Wilhelm Friedrich Hegel

wariabilizm

(łac. variabilis, zmienny) występująca w wielu nurtach filozoficznych, wywodząca się od Heraklita z Efezu teoria, która głosi powszechną i ciągłą zmienność wszystkiego, co istnieje; u Heraklita obrazem tej teorii była rzeka: Panta rhei kai ouden menei – wszystko płynie i nic nie pozostaje takie samo

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Zagraj i sprawdź swoją wiedzę na temat presokratyków. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Zagraj i sprawdź
swoją wiedzę na
temat
presokratyków,
biorąc udział
w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Schemat

Polecenie 1

Na schemacie znajdują się filozofowie greccy – presokratycy oraz kluczowe pojęcia, które odnoszą się do ich poglądów. Zapisz, jak się nazywali oraz wyjaśnij własnymi słowami znaczenie przywołanych pojęć. Masz na to miejsce w tabeli.

Hylozoizm

--	--	--

Apeiron

--	--	--

Arché

--	--	--

Wariabilizm

--	--	--

Ontologiczna zasada tożsamości

--	--	--

Liczba (jakie miała znaczenie w filozofii?)

--	--	--

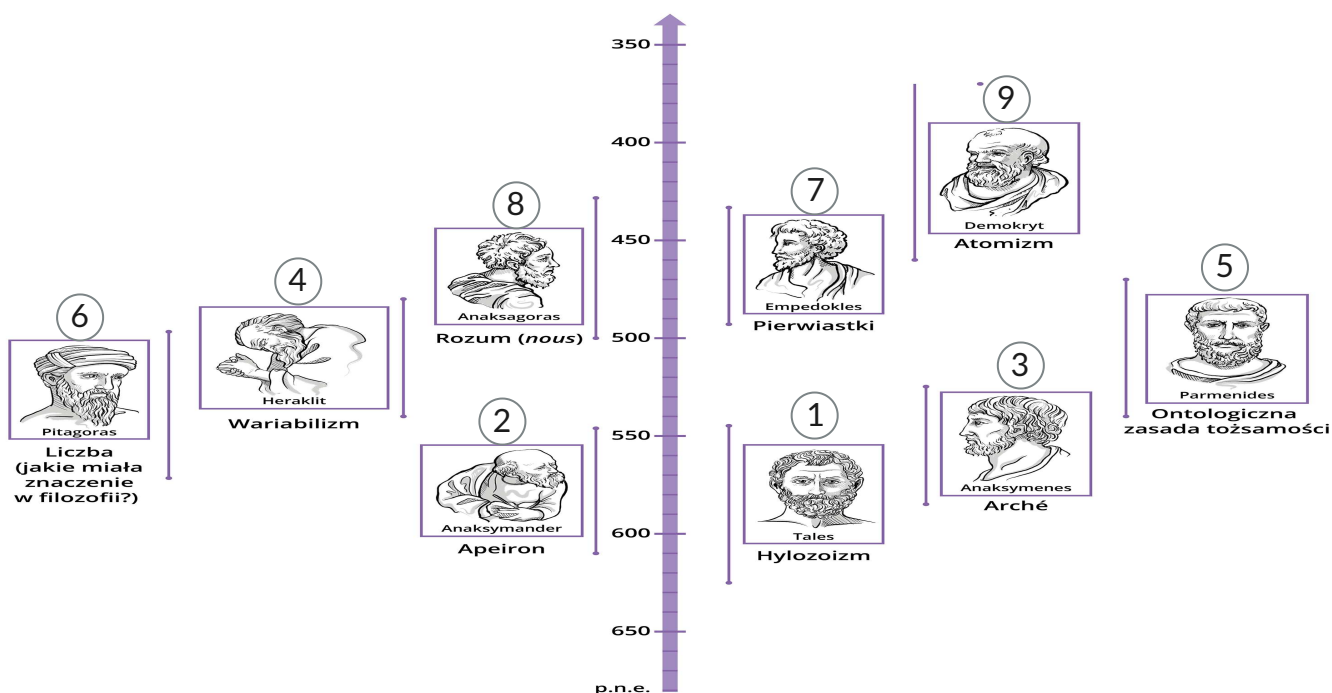
Pierwiastki

Rozum (nous)

Atomizm

Polecenie 2

Zapoznaj się z rozwinięciem pojęć (punkty 1-9) i porównaj je z twoimi odpowiedziami. Dokonaj samodzielnej oceny własnej pracy. Jeśli w twoich wyjaśnieniach brakuje jakiegoś elementu, zapisz go w odpowiednim miejscu tabeli.

1. Pogląd, zgodnie z którym materia obdarzona jest życiem. Stanowił on odpowiedź na pytanie, dlaczego w przyrodzie istnieje ruch. Według hylozoistów, ruch leży w naturze materii, którą uznawali oni za podstawowym budulec wszechświata. Stanowisko takie zajmowali przedstawiciele jońskiej filozofii przyrody. Inne ujęcie, które z czasem wyparło hylozoizm z filozofii przyrody zaproponował Anaksagoras. Materia jest w jego ujęciu bierna, zaś w ruch wprawia ją duch (rozum) – *nous*.
2. Anaksymander postawił problem *arche*, czyli zasady wszechrzeczy. Uważał, że pierwotna zasada, z której wyłoniło się wszystko, co istnieje, jest wieczna, bezgraniczna i nieokreślona. Dlatego też nazwał ją bezkresem [gr. *apeiron*]
3. Termin wprowadzony przez Anaksymandra z Miletu, który oznaczał zasadę wszechrzeczy – element, z którego zrobiona jest rzecz, lub początek, z którego wywodzi się wszystko, co istnieje. Jońscy filozofowie przyrody różnili się między sobą w poglądach na to, czym jest *arché*. Anaksymenes uważał, że jest to powietrze.
4. Teoria metafizyczna, która głosi powszechną zmienność, czyli, innymi słowy, że wszystko, co istnieje, podlega nieustannym zmianom. Zmienność jest jedyną stałą zasadą wszechświata, którą można uchwycić. Jej twórcą jest Heraklit z Efezu.
5. Ontologiczna zasada tożsamości to tautologia mająca na celu określić, czym jest byt: „byt jest, a niebytu nie ma”. Parmenides z Elei jest twórcą dedukcyjnej, czyli oderwanej od obserwacji przyrody, teorii bytu. Przeciwwstawiała ona niezmienny i uchwytny za pomocą myśli byt zmiennym i uchwytным za pomocą postrzeżeń zmysłowych zjawisk.
6. Pitagoras uważał, że liczba jest *arché* wszechświata. Oznacza to, że tym, co istnieje naprawdę są stosunki liczbowe, które uchwytujemy, na przykład, w proporcjach rzeczy. Świat zmiennej i materialnej przyrody jest przejawem tego matematycznego porządku rzeczywistości.
7. Teoria materii Emedoklesa miała na celu wyjaśnienie zmienności i różnorodności wszechświata. Materia nie była jednorodna, lecz składała się z 4 pierwiastków – wody, powietrza, ognia i ziemi, które mieszały się ze sobą pod wpływem dwóch przeciwstawnych sił, które działają w przyrodzie – miłości i nienawiści.
8. Powstanie i ginięcie rzeczy (zmienność i różnorodność) wszechświata, Anaksagoras wyjaśniał podobnie jak Empedokles – istniejące w nieskończonej ilości, lecz różniące się między sobą jakościami (barwą, kształtem, itd.) zarodki łączą się lub odrywają od siebie. Materia, którą tworzą, jest jednak bierna. Za mieszanie się zarodków i powstawanie rzeczy, odpowiada rozum (*nous*), który można rozumieć też w przeciwieństwie do materii jako „duch”. Ta metafizyczna siła wprawia materię w ruch, dzięki czemu powstają rzeczy. Teoria Anaksagorasa zrywała z hylozoizmem – ruch nie był immanentną własnością przyrody, lecz pochodził od niezależnej od niej siły.

9. Według Demokryta, przyroda jest materialna, zaś materia składa się z atomów poruszających się w próżni. Atomy to niepodzielne cząstki materii, których jest nieskończenie wiele. Wszystkie istniejące rzeczy są układami atomów. Własności rzeczy zależą tylko od rodzaju i rozmieszczenia atomów.

Ćwiczenie 1

Dlaczego pierwszych filozofów nazywamy presokratykami?

- ☐ Ponieważ byli uczniami Sokratesa.
- ☐ Ponieważ żyli i prowadzili działalność filozoficzną przed Sokratesem.
- ☐ Ponieważ posługiwali się metodami sokratejskimi.
- ☐ Ponieważ wszyscy nie zgadzali się z poglądami Sokratesa.

Ćwiczenie 2

Rozpoznaj pojęcia.

hylozoizm

zasada wszechrzeczy

apeiron

teoria zakładająca, że materia składa się z atomów poruszających się w próżni

arché

teoria głosząca powszechną zmienność

wariabilizm

bezkres

atomizm

pogląd, zgodnie z którym materia obdarzona jest życiem

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Co wiesz o presokratykach?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Pierwsze pytanie filozoficzne: co stanowi archē świata? Uczeń:

2) kojarzy imiona jońskich filozofów przyrody (Tales, Anaksymander, Anaksymenes) z przyjętymi przez nich zasadami (woda, bezkres, powietrze);

3) przedstawia koncepcję czterech żywiołów jako pierwszą próbę rozwiązania naukowego i filozoficznego problemu elementarności;

III. Pierwsze spory filozoficzne. Uczeń:

1) analizuje pytanie „czy istnieje jedna zasada, czy wiele zasad rzeczywistości?” oraz w jego kontekście rekonstruuje spór między monizmem (np. Tales) a pluralizmem (np. Empedokles);

2) dyskutuje na temat „czy rzeczywistość w swej istocie jest zmienna, czy niezmienna?”, przedstawiając argumenty na rzecz wariabilizmu (Heraklit) oraz statyzmu (eleaci);

IV. Atomizm grecki (filozofia Leucypa i Demokryta) jako paradygmat ontologii naturalistycznej.

Uczeń:

1) formułuje własną odpowiedź na pytanie „czy istnieją przedmioty proste (niepodzielne)?” oraz w jego kontekście objaśnia stanowisko atomizmu i argumenty na jego rzecz;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji. Uczeń:

- porządkuje wiedzę dotyczącą presokratyków;
- łączy imiona greckich filozofów przyrody z głoszonymi przez nich poglądami;
- charakteryzuje podstawowe pojęcia z zakresu filozofii przyrody, ontologii i metafizyki.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie. Na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla temat lekcji, następnie omawia cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Jeśli większość uczniów nie przeczytała tekstu, nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną wprowadzającą w temat.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który

będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Następnie nauczyciel zadaje uczniom pytanie: Co wiecie o presokratykach? Uczniowie podają swoje propozycje odpowiedzi. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Gra edukacyjna”, a następnie czyta polecenie *Zagraj i sprawdź swoją wiedzę na temat presokratyków. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Schemat”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Wybierz jedną ze szkół filozoficznych przedstawionych w e-materiale i przygotuj plakat, na którym opiszesz jej założenia.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Femiak T., *O sztuce uświadomionego mówienia – czyli jakiej filozofii uczniowie potrzebują?*, w: „Edukacja Filozoficzna” 32(2001), s. 147–160.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.